

92

SANT
AGUSTÍ
2013**MARI CRUZ
PLA MILÁN**

LICENCIADA
EN
PSICOLOGIA
I ESTUDIANT
DEL MÀSTER
OFICIAL EN
GÈNERE I
POLÍTIQUES
D'IGUALTAT
DE LA
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

**TONI GISBERT
SOLBES**

LICENCIAT
EN HISTÒRIA
I ESTUDIANT
DEL MÀSTER
OFICIAL EN
GÈNERE I
POLÍTIQUES
D'IGUALTAT
DE LA
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

La participació activa de les **DONES EN LA VIDA POLÍTICA (PART III)**

cap a la democràcia paritària

Introducció

Fa dos anys, iniciàvem aquest repàs històric sobre la participació de les dones en la política. Des que a la fi del segle XIX les primeres sufragistes començaren a reivindicar el dret al vot com a dret primigeni per a poder participar en les decisions polítiques, fins al moment actual, s'ha produït tot un desenvolupament teòric i legislatiu que ha possibilitat l'exercici dels drets polítics i socials de les dones. Aconseguir el dret al vot va suposar l'entrada de les dones en l'esfera política.

Igualment, hem vist que, durant els quaranta anys de dictadura, la presència femenina en la resistència al règim va ser important i com, en la clandestinitat, enllacen dues generacions de dones, amb l'organització de les 'dones de pres' i la producció d'una cultura participativa. Amb l'entrada de les dones al món laboral, també es van fer presents en els primers sindicats. També les veus femenines dins del règim franquista van demanar l'ampliació d'aquests drets i van impulsar reformes per a canviar la situació.

1. Dones en la Transició

Amb la mort de Franco, durant l'anomenada 'Transició', ja tenim un xicotet grup de dones que han participat en la vida política, tant des del sector 'oficial' com des de la clandestinitat, i que participen de manera activa en els canvis polítics del país.

Mercedes Formica (1916-2002) va ser una de les pioneres en la reivindicació dels drets de la dona des del franquisme. Va aconseguir una reforma legislativa en 1958 que va reduir la discriminació de les dones en el franquisme. Les seues iniciatives van resultar un precedent de les reivindicacions feministes posteriors.

El gabinet de govern de Suárez tenia dones del nivell de **Carmen Llorca** (Alcoi, 1921-1998), que va presidir l'Ateneu de Madrid en els moments finals del franquisme i es va fer càrrec de la Delegació Nacional de Cultura del Moviment amb Suárez de ministre. **Belén Landáburu** (1934) va ser nomenada procuradora en les Corts pel terç familiar i es va implicar a fons en l'associacionisme polític. Va participar en la defensa de la Llei per a la reforma política i en l'elaboració del text constitucional com a senadora per designació reial.

Adolfo Suárez va tenir col·laboradores pròximes, com **Carmen Díaz de Rivera** (1942-1999), cap del gabinet de la Presidència del Govern l'any previ a les primeres eleccions de la democràcia i probablement la dona més influent de la Transició. Coneguda com la 'musa de la reforma', aquesta aristòcrata, filla il·legítima de Serrano Suñer va tenir una vida molt interessant. De la joventut, destaquem els constants enganys per part de sa mare sobre els seus orígens, fet que va revelar quan va manifestar la intenció de casar-se amb el seu germà biològic. Traumatitzada, va dedicar l'adolescència a viatjar per conèixer-se i va estar de missionera a Àfrica. En 1967, amb vint-i-cinc anys, rebutja ser secretària de Suárez. Es matricula en Ciències Polítiques i treballa en *La Revista de Occidente*. Sa mare l'oblga a anar-se'n de casa i accepta treballar amb Suárez com a secretària del director

general de RTVE. Cap del gabinet de premsa del Govern entre 1976 i 1977. Declarada agnòstica, feminista i partidària de la legalització del PC. L'Alt Estat Major arriba a redactar un informe acusatori contra ella. Va influir en Suárez per tal de legalitzar el PC. Després

d'unes declaracions a favor de l'avortament en determinats casos, presenta la dimissió a Suárez. Les relacions amb el seu cap no són bones però no accepta la seua dimissió. Té diversos enfrontaments amb ell per saludar a Carrillo i per declaracions en les quals es fa visible la seua ideologia marxista. Quan Suárez crea la UCD, ella s'afilia i milita en el PSP de Tierno Galván. No dubta a mostrar la seua admiració a Pasionaria i va a la primera festa del PC. Després de les primeres eleccions del 15 de juny de 1977, finalment Suárez admet la seua dimissió. Col·labora amb Tierno Galván en la campanya per a l'alcaldia de Madrid en 1979. Es mostra desencantada per l'evolució de la transició a la democràcia i desconfia dels reformistes procedents del franquisme. Va censurar l'existència de llistes bloquejades i l'aferrament dels polítics al poder. En 1987 torna a la política i es presenta a les eleccions europees pel CDS, després de reconciliar-se amb Suárez. Quan el CDS s'integra en la Internacional Liberal, es dona de baixa i s'integra en el Grup Mixt de l'eurocambra. En gener de 1989, s'afilia al PSOE i continua com a europarlamentària fins a l'any 1999, data en què es retira definitivament de la política malalta de càncer.

Carmela García Moreno, llicenciada en Polítiques, abandona els estudis per casar-se i els reprén després del naixement de les seues filles. Es llicencia en 1970. Antifranquista en la universitat. Secretària d'Acció Cultural de la UCD i membre del Comitè Executiu. Feminista i partidària del divorci. En 1980 va ser nomenada Directora General de Joventut i Promoció Sociocultural. Va a la Conferència Mundial de la Dona de Copenhaguen. Va denunciar la discriminació femenina en l'educació, el treball i la família. En 1981 s'afilia a PAD, una escissió d'UCD que acaba integrant-se al PSOE. Va ser diputada en les Corts per Múrcia i en 1986 senadora pel PSOE. La premsa del cor de l'època li va posar el malnom de 'Miss Congrés' i la premsa més seriosa es referia a ella com la promesa femenina del centre.

Rosa Posada (1940). Llicenciada en Dret a Madrid i diplomada en Anglès per la Universitat d'Oxford. Va ingressar a Esquerra Democràtica, que va acabar establint una coalició amb UCD. Va ser nomenada per Suárez directora general de l'Administració Central (1980) i, pocs mesos després, va ocupar la Secretaria d'Estat per a la Informació i es convertia en portaveu del Govern. Va estar en el gabinet del Govern en funcions durant la matinada del 23F. Quan dimiteix Suárez, presenta també la seua dimissió i abandona la UCD. En 1983 va ser

candidata de CDS a l'alcaldia de Madrid. Va presidir l'Assemblea de Madrid entre 1987 i 1991. En 1994 ingressa al PP i en 1995 torna com a diputada a l'Assemblea de Madrid. Va exercir de consellera de Sanitat i Serveis Socials de la Comunitat de Madrid. Actualment és la vicepresidenta de l'Assemblea de Madrid.

Soledad Becerril (1944). Posseeix el títol de marquesa de Salvatierra i procedeix d'una família vinculada a la política tradicionalment. Es considera liberal, partidària del divorci i de l'Estat de les Autonomies. Es tracta de la dona que ha sigut diputada més legislatures i va ser la primera ministra de la democràcia. En 1981 es converteix en ministra de Cultura en el govern de Calvo Sotelo, tenia trenta-set anys. Va ser presidenta de la UCD andalusa. Després de la derrota de la UCD, es retira temporalment de la política (1983-1987) i reapareix en 1987, en les eleccions municipals andaluses, com a candidata independent d'AP per Sevilla. Esdevé regidora i en 1989 és la cap de llista per Sevilla a les Corts, amb el PP. En les municipals de 1991 és tinent d'alcalde de Sevilla i, entre 1995 i 1999, alcaldessa de la ciutat. L'any 2000 diputada per Sevilla i vicepresidenta tercera del Congrés dels Diputats. Des de 2004, és senadora per Sevilla. Actualment és la defensora del poble, càrrec que per primera vegada ocupa una dona.

2. De la clandestinitat a l'esfera pública

Hi ha un grup de dones que té en comú el seu origen social: classe alta-mitjana, burgeses, catòliques, conservadores i integrades al sistema franquista. La seua formació tradicional entra en conflicte amb el món que descobreixen a la universitat. La majoria van suavitzant les seues posicions radicals de la joventut i acaben formant part del PSOE. Totes elles es consideren feministes.

Paca Sauquillo (1943). Filla de militar. En la universitat entra en contacte amb grups catòlics progressistes. Va començar a rebel·lar-se en la universitat contra l'educació reaccionària que conceptualitzava a la dona com a 'ésser

humà de segona classe!. En 1966 acaba Dret i cursa en l'estranger un curs de Dret Social Europeu. Gregorio Peces-Barba li ofereix treballar en un bufet com a passant. En 1970 funda l'Organització Revolucionària de Treballadors, partit de caràcter marxista i leninista amb referent maoista. Obri un despatx laboralista a Madrid. En 1976 va ser detinguda en una manifestació per l'amnistia. El seu germà Javier va ser un dels advocats laboralistes assassinats al carrer Atocha. Va centrar la seua lluita en l'eradicació del barraquisme i en la modificació de la Llei d'arrendaments urbans. Molt crítica amb el procés de transició a la democràcia. En 1987 s'afilia al PSOE. Senadora, eurodiputada socialista i fundadora del Moviment per la Pau, el Desarmament i la Llibertat.

Pina López Gay (1950-2000). Prové d'una família de l'alta burgesia sevillana. Son pare va ser secretari general del Govern Civil a Sevilla. Es va llicenciar en Filosofia i Lletres, i es va especialitzar en Antropologia. Va militar en la Jove Guàrdia Roja des de 1973 i en 1976 es va convertir en secretària general. Li van fer dos consells de guerra per articles publicats en la revista *Venceremos*. En 1978 va ser designada membre del Comité Executiu del Partit dels Treballadors d'Espanya. Va iniciar una campanya per a avançar la majoria d'edat a díhuit anys.

En les eleccions de 1979 es va presentar en el segon lloc del PTE per Madrid, no va obtenir cap escó. Poc abans de les eleccions, va ser atacada per un grup ultra, que la van colpejar i li van provocar talls a la cara i als pits amb navalles. Recuperada de l'agressió, hagué de portar escorta, ja que, a parer seu, el govern no garantia la seguretat de la ciutadania. En 1980 abandona el partit. Poc després del 23F, va ser segrestada unes poques hores, cosa que s'ha considerat una connexió civil del colp. Amb el temps, va suavitzar les seues posicions i va militar en el PSOE. Va ser vicepresidenta de la Comissió Nacional del V Centenari.

Pilar Brabo (1943-1993). Va estudiar Físiques i Ciències de l'Educació. En 1965 entra en el PCE i en 1968 està en el Comité Central del partit. Va ingressar a la presó en moltes ocasions. Va encapçalar la llista del PCE per Alacant en les eleccions al Congrés de 1977. Va obtenir l'acta de parlamentària i es va fer famosa perquè sempre vestia amb texans. Va formar part del Consell Rector de RTVE i va afavorir la renovació del seu partit. En 1981 va ser apartada del Comité Central del PC valencià, dissident de Carrillo. En 1982 anuncia la baixa del PCE i passa al Grup Mixt. Va treballar com a analista política en el diari *El País* i en 1986 s'afilia al PSOE. En 1987 va ser designada governadora civil de Castelló. Poc després, es va fer càrrec de la Direcció General de Protecció Civil. En 1993 va morir prematurament a causa d'un càncer.

Carmen García Bloise (1937-1994). Madrilena de naixement, s'exilia a França en 1948 amb sa mare. Son pare estava allí des de 1939. Estudia el batxillerat i Comptabilitat. S'afilia a les Joventuts Socialistes a França amb quinze anys i, amb vint, s'afilia al PSOE i la UGT. En la campanya de Miterrand de 1964 va estar en el seu equip polític. En 1967 va ser nomenada secretària d'Administració de la Comissió Executiva Federal del PSOE. Torna a Espanya en 1975. Diputada per Madrid en 1977. En 1979 va ocupar la Secretaria Federal d'Organització del PSOE, càrrec que va renovar. En els noranta va ser molt crítica amb Solchaga i va morir després d'un trasplantament fallit de fetge.

Cristina Almeida (1944). Advocada laboralista. De família catòlica i conservadora, son pare era advocat i va ser regidor a Madrid amb Carlos Arias Navarro.

S'educa en un col·legi religiós i, quan arriba a la universitat, descobreix un altre món. En 1964 s'afilia al PCE. El primer acte polític contestatari en què participa va ser una manifestació de protesta per la condemna a mort de Julián Grimau, ajusticiat en 1963. Es llicencia en Dret en 1966 i comença a exercir com a advocada laboralista. Va lluitar per la igualtat entre sexes dins del PCE. Després dels crims d'Atocha, es va fer càrrec de l'acusació particular juntament amb altres advocats.

En 1979 va ser elegida en les llistes del PCE a les municipals i es converteix en regidora-presidenta de la Junta Municipal de Fuencarral.

Per discrepàncies amb el partit, és expulsada en 1981 juntament amb altres membres; recorren al Tribunal Constitucional i són reposats en els seus càrrecs.

Funda Esquerra Unida i forma part de la candidatura a les eleccions al Congrés de 1986. No va ser elegida però, en 1989, és designada coordinadora general de l'Àrea de la Dona d'IU, i aquell any és elegida diputada d'IU per Madrid. Funda el Partit Democràtic de la Nova Esquerra, com a escissió d'IU en 1997 i passa al Grup Mixt. En 1998 es presenta amb Nova Esquerra-PSOE a les eleccions a l'Assemblea de Madrid i resulta elegida diputada. També ha sigut senadora per Madrid.

3. Les constituents

Sempre s'ha parlat dels 'pares de la Constitució', però també ha tingut 'mares': vint-i-set dones, vint-i-una diputades i sis senadores, van accedir al Congrés i Senat espanyols en les eleccions democràtiques del 15 de juny de 1977 i van participar en l'elaboració de la Constitució de 1978, amb una defensa activa de la igualtat de drets entre homes i dones en la societat espanyola. Aquestes dones van ser: Asunción Cruaïnes Molina (1925-2012), diputada per Alacant durant quatre legislatures, pel PSOE; Belén Landáburu (1934), UCD; Soledad Becerril

(1944), UCD, PDA, AP y PP, en actiu; Dolors Calvet Puig (1950), PSUC; Ana María Ruíz Tagle (1944), PSOE; Esther Tellado Alfonso (1929), UCD; Nona Inés Vilariño Salgado (1944), UCD; María Dolores Pelayo Duque (1943), UCD; Carlota Bustelo (1939), PSOE, primera directora de l'Institut de la Dona en 1983; Virtudes Castro García (1938), PSOE; María Izquierdo Rojo (1946), PSOE; Rosina Lajo Pérez (1931), PSOE; Amalia Miranzo Martínez (1939), PSOE; Mercedes Moll de Miguel (1941), UCD; Gloria Begué Cantón (1931), senadora per designació reial; María Teresa Revilla (1936), UCD, única dona en la Comissió Constitucional de la qual formaren part trenta-nou membres i que va defensar la plenitud de drets de les dones en l'article 14 de la Constitució de 1977; Inmaculada Sabater Llorens (1952), PSOE; Juana Arce Molina (1935), UCD; Elena María Moreno González (1941), UCD; Dolores Blanco Morenas Aydillo (1937-1998), UCD; Palmira Plá Pechoviento (1914-morta), PSOE; Dolores Ibárruri (1895-1989), PC; Marta Mata (1926-2006), PSC; Pilar Brabo (1943-1993), PCE; María Victoria Fernández (1925-morta), AP; Carmen García Bloise (1937-1994), PSOE; María Rubiés Garrofé (1932-1993), CDC.

4. Del moviment feminista als partits polítics. La presència de les dones en la política

La Transició coincideix en el temps amb el que s'ha denominat la 'segona onada del feminisme', que es caracteritza pel lema 'l'àmbit personal és polític'. Es tracta de reivindicar a nivell polític les necessitats de les dones a nivell personal, com per exemple els drets

sexuals i reproductius (accés a l'anticoncepció i al control de la natalitat, a l'avortament), igualtat en el treball, lluita contra els maltractaments, el divorci, etc.

Amb la progressiva incorporació de les dones als òrgans de decisió i poder, l'Estat va anar legislant en aquest sentit. En 1982 s'aprova la Llei del divorci a Espanya, en 1985 la primera llei sobre l'avortament, el Codi Civil es reforma, atorga major capacitat jurídica a les dones i preveu castigar els maltractaments en el matrimoni, comencen a obrir-se les primeres cases d'acolliment per a dones maltractades...

Durant les últimes dècades, les dones espanyoles han accedit de manera massiva a espais en els quals tradicionalment la seua presència era minoritària o nul·la: universitat, mercat laboral, exèrcit, policia, judicatura, però no tant a la representació política.

Moltes dones feministes es plantegen la doble militància: és necessari també entrar als partits polítics per tal de traslladar les reivindicacions de les dones a la política nacional. Comencen a integrar-se en els partits polítics i arriben els primers desenganys, ja que la majoria de partits i sindicats mantenen una estructura organitzativa que dificulta la integració plena de les dones, que accedeixen a les àrees de la Dona en els millors casos i tenen escasses possibilitats d'ocupar llocs de direcció. A més, la seua participació en les llistes electorals és minoritària o en les últimes posicions, fet que limita l'accés als centres de decisió.

Els partits polítics no són elements estranys a la societat i mantenen la manera de relacionar-se que es troba en l'exterior, a la qual cosa cal afegir que van ser societats nascudes per a l'assoliment del poder polític, ambient masculí per excel·lència. Les seues actuacions han sigut diverses, des de crear les àrees de la Dona, distribuir els llocs de responsabilitat entre dones i homes, fins a establir un sistema de quotes. La majoria dels homes no veu com una necessitat pròpia la incorporació de les dones a l'àmbit públic en les tasques de direcció. La quota és la polèmica que més polèmica ha propiciat. El

debat sobre la presència de dones en els llocs de representació s'inicia des del feminisme. Les quotes o la paritat no impliquen un tracte vexatori contrari a la dignitat humana; el que és indigne és la no-representació.

Descobrir la desigualtat i la necessitat de modificar els textos fonamentals, com la LOREG, i el dret a la participació política s'ha produït per un conjunt de factors com: els estudis de gènere, l'activitat política de les dones i l'evidència pràctica de la seua persistència en el temps com a conseqüència de l'assignació de rols socials.

Un primer assoliment va ser l'adopció en els estatuts interns dels partits polítics (PSOE i IU) de percentatges que obligatòriament havien de ser coberts per dones (quotes). Comencem per un 25% a la fi dels huitanta i s'arriba en 1997 al que es considerava una proporció paritària: 60-40% de cada sexe. No especificar en quin tram de la candidatura havia de situar-se eixa quota va fer que les dones se situaren en les últimes posicions, de manera que difícilment resultaven elegides. Es va corregir aquest error especificant que la proporció havia de mantenir-se en cada tram de cinc al llarg de tota la llista.

Observem que la introducció de quotes i l'avanç cap a la democràcia paritària va fent efecte, amb un progressiu equilibri de la presència de dones en el Congrés dels Diputats.

CONGRÉS DELS DIPUTATS

LEGISLATURA	TOTAL	HOMES	DONES
LEGISLATURA CONSTITUENT (1977-1979)	350	330 94'29%	20 5'71%
I LEGISLATURA (1979-1982)	350	331 94'57%	19 5'43%
II LEGISLATURA (1982-1986)	350	333 95'14%	17 4'86%
III LEGISLATURA (1986-1989)	345(1)	323 93'62%	22 6'38%
IV LEGISLATURA (1989-1993)	346(2)	302 87'28%	44 12'72%
V LEGISLATURA (1993-1996)	350	294 84%	56 16%
VI LEGISLATURA (1996-2000)	348(3)	273 78'45%	75 21'55%
VII LEGISLATURA (2000-2004)	350	251 71'71%	99 28'29%
VIII LEGISLATURA (2004-2008)	350	224 64%	126 36%
IX LEGISLATURA (2008-2012)	350	223 63,7%	127 36,3%
X LEGISLATURA (2011-...)	350	224 64%	126 36%

(1) Els cinc diputats electes de la formació HB no s'integren en cap grup parlamentari.

(2) Els quatre diputats electes de la formació HB no s'integren en cap grup parlamentari.

(3) Els dos diputats electes de la formació HB no s'integren en cap grup parlamentari.

La presència femenina en llocs de decisió política presenta certes característiques diferencials respecte als homes. Les dones que accedeixen a càrrecs polítics es mantenen en aquests menys temps que els homes. Són poques dones les que estan més d'una legislatura, la qual cosa significa que les que arriben han de teixir de nou les xarxes de poder i influència en pactes i acords, fet que afebleix el seu exercici del poder. Potser es deu a haver de compatibilitzar la vida política amb la vida familiar, un aspecte que no està previst en la LOREG.

D'altra banda, les dones han estat presents en les llistes electorals moltes vegades amb una presència anecdòtica i allunyades dels primers llocs. Fins i tot quan s'introdueixen les quotes, la seua presència es troba en els últims llocs de les candidatures. Per aquest motiu, per tal d'aconseguir una presència equilibrada, es plantegen les denominades 'llistes cremallera', amb alternança de gènere en la composició, de manera que es garanteix la presència femenina en els llocs més elevats i amb més possibilitats de ser elegides.

També ens trobem amb el fet que els càrrecs de representació política que ocupen tenen competències sobre àmbits tradicionalment femenins, com són l'assistencial (serveis socials), l'oci, l'educació, i poques vegades amb sectors més productius (urbanisme, economia, etc). Açò s'observa sobretot en la política local, on majoritàriament les regidories relacionades amb els serveis socials han sigut exercides per dones.

5. Avanços legislatius aconseguits en la democràcia

Legislació en matèria de divorci. La primera llei del divorci és de 1932. Anul·lada per Franco. Quasi cinquanta anys després, s'aprova la Llei 30/1981, de 7 de juliol, per la qual es modifica la regulació del matrimoni en el Codi Civil i es determina el procediment que cal seguir en les causes de nul·litat, separació i divorci.

En 2005, la Llei 15/2005 que modifica el Codi Civil i la LEC en matèria de separació i divorci, també coneguda com a 'divorci exprés'.

Llei de l'avortament. La primera llei sobre l'avortament va ser aprovada en desembre de 1936 per la Generalitat de Catalunya, quan era ministra de Sanitat del govern de la República Federica Montseny. La Llei orgànica 9/1985, de 5 de juliol, de reforma de l'article 417 bis del Codi Penal preveu la legalitat de l'avortament en tres situacions: malformació del fetus, embaràs com a conseqüència d'una violació o risc de salut per a la mare.

La Llei orgànica 2/2010 de salut sexual i reproductiva i d'interrupció voluntària de l'embaràs suposa un nou avanç, i canvia les tres situacions anteriors per un sistema de terminis, en la línia de les lleis europees més progressistes i que major protecció ofereixen als drets sexuals i reproductius de les dones, a més de considerar l'educació sexual i l'accés gratuït a la planificació familiar.

La Llei orgànica 3/2007 per a la **igualtat** efectiva entre dones i homes és una llei orgànica que modifica altres lleis, de manera que és el desenvolupament legislatiu del principi d'igualtat reconegut en la Constitució espanyola, article 14, i matisat en els articles 9 i 21.

Respecte a la **violència de gènere**, en 1995 la Llei orgànica 10/1995 del Codi Penal aborda aquest tema. En el 2003, hi ha una sèrie de canvis en la legislació sobre aquest tema: la Llei orgànica 11/2003, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers. La Llei orgànica 15/2003 que modifica la Llei orgànica 10/1995, o siga la reforma del Codi Penal tracta d'abordar també el problema de la violència de gènere. La Llei 27/2003 regula l'Ordre de Protecció a la víctimes de violència domèstica. Aquests xicotets avanços legislatius condueixen a la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de

gènere, de manera que deixa de ser un problema de l'esfera privada i passa a considerar-se un problema social. A més de les mesures sancionadores s'introdueixen mesures de caràcter preventiu, amb especial atenció a l'àmbit educatiu.

La Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de **dependència** suposa un reconeixement al paper històric de les dones en favor de la comunitat, tal com es manifesta en l'exposició de motius.

Si atenem els avanços en matèria legislativa en lleis que afecten sobretot a la situació de les dones i els creuem amb les dades sobre la representació de les dones en llocs de poder i decisió, podem comprovar que hi ha certa correlació entre representació política i avanços en aquesta matèria. Amb més dones que participen de manera activa en la política, major és la legislació sobre temes que afecten especialment a les dones, com són la violència de gènere, els drets sexuals i reproductius, o l'atenció a les persones de la família amb dependència.

6. Què passa a Bocairent

La primera dona que va ocupar un càrrec polític en l'Ajuntament va ser Mª Dolores Marín Abella, una mestra de vint-i-cinc anys que, des del 27 de gener fins al 10 de maig de 1933, va formar part de la Comissió Gestora que va substituir els membres de l'Ajuntament mentre va durar el procés electoral. La seua participació en aquesta Comissió Gestora va estar motivada pel fet de ser, en eixe moment, la persona funcionària més jove en l'Ajuntament.

Amb la democràcia i les primeres eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, arriben les llistes electorals. D'eixes primeres eleccions, només hem trobat documentació relativa a dues candidatures: la de la Coordinadora Independent Democràtica, formada per dotze homes, i la del Partit Comunista del País Valencià, formada per onze homes i dues dones. Desconeixem, per tant, si van participar més dones en altres candidatures.

Des de 1983 fins a l'actualitat, presentarem les dades en una taula, per tal de poder veure de manera gràfica la progressiva incorporació de la dona a la vida política

ANY	Llistes electorals		Càrrecs electes	
	Homes	Dones	Homes	Dones
1983	51	7	13	0
1987	51	13	13	0
1991	47	9	10	1
1995	45	9	9	2
1999	47	23	9	2
2003	43	13	8	3
2007	46	20	7	4
2011	28	25	5	6

Per partits polítics (*)

ANY 1983	PCE-PCPV	Ind.	AP-PDP UL-UV	PSOE	
Homes	10	13	15	13	51
Dones	5	2	0	0	7

ANY 1987	UPV	PSOE	FAP	IU	
Homes	10	12	16	13	51
Dones	6	4	0	3	13

ANY 1991	PSOE	UPV	EU	PP	
Homes	12	13	8	14	47
Dones	2	1	6	0	9

ANY 1995	UPV	EU-EV	PP	PSOE	
Homes	12	10	12	11	45
Dones	2	4	2	1	9

ANY 1999	UPV	BNV-EV	PP	PSOE	UV	
Homes	10	10	11	9	7	47
Dones	4	4	3	5	7	23

ANY 2003	PSOE	PP	EU ENTESA	BLOC	
Homes	12	9	10	12	43
Dones	2	5	4	2	13

ANY 2007	BLOC	EU-IR (ACORD)	PSOE	PP	AIB	
Homes	11	8	8	10	9	46
Dones	2	5	6	4	3	20

(*) Font: Butlletí Oficial de la Província de València de 9-IV-83, 6-V-87, 24-IV-91, 2-V-95, 18-V-99, 29-IV-2003 i 1-V-2007.

ANY 2011	BLOC	EU	PSOE	PP	
Homes	6	8	6	8	28
Dones	5	6	8	6	25

Com podem observar, s'ha produït una incorporació progressiva de les dones a la participació en la política, però no s'aconsegueix la igualtat fins a les eleccions locals de 2011. Són escasses les dones que encapçalen una llista electoral, fins al moment només dues ho han fet.

Amb tot, sí que s'ha anat incrementant el nombre de dones en els primers llocs de les llistes electorals, i podem veure que, amb nivells de participació semblants en 1999 i 2007, en les últimes eleccions ha augmentat la presència femenina en els càrrecs electes. Una tendència que esperem que continue a l'alça per tal d'aconseguir la paritat en la vida política.

Des que Dolores Marín Abella fou la primera regidora de Bocairent en 1933, en la Comissió Gestora que substituïa els membres de l'Ajuntament, cosa que va ser possible gràcies a la conquesta de drets polítics per les dones en la II República, hem evolucionat molt. No va ser fins al novembre de 1990 quan de nou una dona ocupà una regidoria en l'Ajuntament de Bocairent: Amelia González Pérez substitueix Jose Mª Pastor Pérez, que renuncia per motius de salut.

En 1991 tenim la primera regidora electa al municipi: Carmen Domenech Boscá, que, a més, ha sigut la primera dona que ha encapçalat una llista, i l'única regidora en la legislatura de 1991-1995.

7. Epíleg: del dret al vot a la democràcia paritària. Dones, poder i política

Al llarg d'aquests tres anys, en les tres parts d'aquesta història, hem anat veient que la participació de les dones en la vida política ha evolucionat progressivament: des de les primeres reivindicacions del dret al vot a finals del segle XIX fins a la democràcia paritària del segle XXI, entesa com la presència equilibrada de dones i homes en els òrgans de decisió, equilibri que consisteix en una proporció de 60%-40% de representants de cada sexe.

Al nostre municipi, hem aconseguit eixa paritat, però no ocorre el mateix en altres nivells superiors, ja que continua existint una presència majoritària masculina encara que el percentatge de dones ha anat augmentant.

La política ha sigut un àmbit masculí per excel·lència i, malgrat l'increment de la presència de dones, continua sense produir-se una participació en igualtat. Les dones repeteixen menys legislatures i assumeixen càrrecs relacionats amb el seu rol tradicional, el de l'assistència, de manera que assumeixen ministeris i regidories relacionats amb l'assistència als altres: Sanitat, Serveis Socials...

Aquesta evolució no ha tingut un caràcter lineal i progressiu sinó que s'ha produït a partir de xicotets avanços i alguns retrocessos. Durant quaranta anys, els drets de les dones van estar allunyats completament de l'agenda política. Amb l'arribada de la democràcia, un latent moviment feminista, que com hem vist mai havia desaparegut del tot i havia sobreviscut en la clandestinitat, entra en l'agenda dels partits polítics recentment legalitzats. L'anomenada Transició també va tenir les seues dones protagonistes i la Constitució també va tenir 'mares', tot i el silenci de la Història sobre elles. Des d'aquestes pàgines, hem volgut recuperar les seues històries i atorgar-los un lloc que, fins fa pocs anys, els havia estat negat, amb la recuperació de les dones que han estat en la política, independentment de la seua militància, i amb el reconeixement del seu treball per a aconseguir que el principi d'igualtat legal de la nostra Constitució signifiqui també una igualtat real, un tracte equitatiu amb el reconeixement que les diferències biològiques no han de convertir-se en desigualtats socials.

Encara ens queda camí per avançar, per a la qual cosa és necessari aconseguir la paritat en tots els òrgans de representació i canviar la forma de fer política, de manera que ens ocupem més de les necessitats de la població i del benestar de totes i tots. Com diu Michelle Bachelet, "quan una dona entra en política, canvia la dona; quan moltes dones entren en política, canviarà la política".

Bibliografia i webgrafia

Aguado, Ana (2005): «Ciudadanía, mujeres y democracia», *Revista Electrónica de Historia Constitucional*, n. 6, en <http://hc.rediris.es/06/index.html>

De Diego González, Álvaro (2012): *Las mujeres de la Transición*, edita Congreso de los Diputados, II Premio Mujer y Parlamento 'Clara Campoamor'.

Freixes, Teresa: *Fundamentos de la democracia paritaria: el Tratado de Amsterdam y los acuerdos internacionales*, en Internet.

INE (2012): «Mujeres y hombres en España», en la web www.ine.es

Sempere i Doménech, Mª Josefa (2002): «Corporacions municipals de Bocairent (1924-1979), *Llibre de festes de sant Blai*.

Sevilla Merino, Julia (2011): *Mujeres, ciudadanía e igualdad*, temes del Máster de Gènere i Polítiques d'Igualtat de la Universitat de València, IUED.

www.lasconstituyentes.com